

Alena Hricová, David Urban,
Stanislav Ondrášek (ed.)

SOCIÁLNÍ PRÁCE

SOUČASNÉ TRENDY

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Sociální práce : současné trendy / Alena Hricová, David Urban, Stanislav Ondrášek (ed.). -- Vydání 1.. -- Praha : Grada, 2024. -- 1 online zdroj

Obsahuje bibliografii

ISBN 978-80-271-7418-8 (online ; pdf)

* 364-78 * (048.8:082)

– sociální práce

– kolektivní monografie

364-1/-7 - Druhy sociální pomoci a služeb [18]

Alena Hricová, David Urban,
Stanislav Ondrášek (ed.)

SOCIÁLNÍ PRÁCE

SOUČASNÉ TRENDY

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy **bude trestně stíháno**.

Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou **bez souhlasu nositele práv zakázány**.

Alena Hricová, David Urban, Stanislav Ondrášek (ed.)

Sociální práce

Současné trendy

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 234 264 401

www.grada.cz

jako svou 9340. publikaci

Recenzovala:

Mgr. Magdalena Hanková, Ph.D.

Odpovědná redaktorka Andrea Černá

Redakce a korektury Martin Kos

Grafická úprava Jan Šístek

Návrh a zpracování obálky Antonín Plicka

Počet stran 304

Vydání 1., 2024

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2024

ISBN 978-80-271-7419-5 (ePub)

ISBN 978-80-271-7418-8 (pdf)

ISBN 978-80-271-5131-8 (print)

Obsah

Úvod	7
1. Sociální práce ve školách	9
1.1 Sociální práce ve školském prostředí – aktuální trendy a potřeby (<i>Renata Švestková a Veronika Brtníková</i>)	9
1.2 Výzvy sociálního pracovníka a zdravotně-sociálního pracovníka pro práci ve školách (<i>Barbora Faltová a Adéla Mojžíšová</i>)	21
2. Aktuální problémy a témata sociální práce a sociálních služeb	31
2.1 Personální krize na OSPOD z pohledu jejich pracovníků (<i>Zuzana Janotková a Hana Hejná</i>)	31
2.2 Bariéry efektivního financování sociálních služeb v České republice (<i>Lucie Kozlová a Ingrid Baloun</i>)	42
2.3 Koordinovaná rehabilitace – nový trend v sociální práci s osobami se zdravotním postižením (<i>Lesia Shuranova a Jitka Vacková</i>)	50
2.4 Komodifikace sociální práce. Když se zamění sociální práce za sociální službu (<i>Petr Fabián</i>)	61
2.5 Kdo se bojí odborů? Odborové organizování v sociálních službách v současné České republice (<i>Petra Jelínková a Alena Hricová</i>)	74
2.6 Aktuální trendy v dobrovolnictví v sociální oblasti (<i>Bohdana Břízová</i>)	85
3. Digitalizace v sociální práci	100
3.1 Sociální sítě a sociální práce (<i>Alena Hricová a Stanislav Ondrášek</i>)	100
3.2 Využití nových technologií v sociální práci (<i>Alena Hricová a Stanislav Ondrášek</i>)	108
3.3 Role umělé inteligence a technologií při integraci migrantů (<i>Radek Vistořín</i>)	115
4. Minority a marginalizovaní	125
4.1 Empowerment v sociální práci (<i>Michal Kozubík</i>)	125
4.2 Sociální práce a sexuální minority (<i>Stanislav Ondrášek a Alena Hricová</i>)	135

4.3	Sociální práce s uprchlíky – projekt psychosociální podpory ukrajinským ženám, které uprchly z Ukrajiny před válkou (<i>Lucie Vacková</i>)	140
5.	Zdraví	159
5.1	Aktuální témata sociální práce ve zdravotnictví (<i>David Urban</i>)	159
5.2	Aktuální témata v péči o duševní zdraví u dospělých klientů (<i>David Urban</i>)	166
5.3	Aktuální péče v oblasti duševního zdraví u dětí a mladistvých (<i>Klaudie Němečková</i>).	173
5.4	Nové přístupy v sociální práci s osobami se zdravotním postížením (<i>Radka Prázdňá</i>)	179
5.5	Co COVID-19 dal a vzal sociální práci? (<i>Lucie Kozlová</i>)	189
5.6	Sociální práce v paliativní a hospicové péči (<i>Slavomir Laca</i>)	195
6.	Sociálněprávní témata v sociální práci	209
6.1	Svéprávnost a aktuální problematika omezení svéprávnosti (<i>Pravomil Prchal a Alena Prchalová</i>).	209
6.2	Role OSPOD při řešení vysoce konfliktního rozvodu rodičů dítěte (<i>Petra Vašínová a Adéla Mojžíšová</i>).	233
6.3	Právní povědomí a jeho využití v sociální práci (<i>Kristýna Hellerová</i>)	243
Závěr	251
Seznam použitých zdrojů	253
O autorech	295

Úvod

V současné době existuje celá řada publikací zaměřených na sociální práci obecně, případně na sociální práci s jednotlivými cílovými skupinami (senioři, osoby ohrožené sociálním vyloučením, rizikovou mládeží apod.). Nicméně obor sociální práce, jako další vědní a profesní disciplíny, prochází vývojem, a proto si předkládaná publikace klade za cíl představit aktuální trendy v sociální práci a vybraných oblastech. Čtenáři se dozvědí o nových směrech a vývoji v oblasti sociální práce ve školství se zaměřením na potřebu sociálního pracovníka ve vzdělávacím systému a zjistí, jaké taková pozice s sebou nese výhody a výzvy pro samotný resort školství.

Další obsáhlou sférou je samotná sociální práce a poskytování sociálních služeb, u níž se publikace věnuje financování sociálních služeb, komodifikaci sociální práce, odborové organizaci sociální práce, personální krizi, která je v sociální práci stále patrnější a způsobována mnoha faktory, ale také efektivnímu využívání dobrovolnictví jakožto neprofesionálního poskytování sociálních služeb. V sociální práci a přidružených odvětvích je taktéž stále rozšířenější potřeba využívání technologií a sociálních sítí (např. pro nabízení a poskytování sociálních služeb) a v neposlední řadě roste i potenciál umělé inteligence jako nástroje usnadňujícího poradenství skrze různé chatboty, ale také umožňujícího výuku budoucích sociálních pracovníků.

V sociální práci sestává početně významná část klientely z příslušníků minoritních skupin, cizinců a marginalizovaných osob, přičemž tato kniha se zaměřuje na stále aktuální potřebu rozvoje sociální práce s uprchlíky. Tato skupina se v České republice stále více rozrůstá nejenom z důvodu invaze na Ukrajině, ale také v souvislostech dalších světových konfliktů na Středním východě či ekologických katastrof a klimatických změn. V současnosti nabývá na naléhavosti také otázka sociální práce se sexuálními minoritami, která je však v České republice teprve v začátcích, resp. neexistuje žádná sociální služba přímo určená pro tuto cílovou skupinu, proto ji lze vnímat jako možnost rozvoje a inspirovat se příklady dobré praxe ze zahraničí. Další významnou a neméně se rozvíjející oblastí je i sociální práce ve zdravotnictví, resp. zdravotně-sociální práce. V jejím případě jsou aktuálními tématy sociální práce s klienty potýkajícími se s duševním onemocněním nebo zdravotním postižením či rozšiřující se hospicová péče a samotná sociální práce zejména v nemocnicích a dalších zdravotnických zařízeních. Jedna kapitola se věnuje i pandemii COVID-19. Ta na jedné straně přinesla pro sociální práci velké výzvy, ať už kvůli uzavřeným sociálním službám, nebo přísném režimu. Na straně druhé ale také poukázala na nové možnosti a příležitosti pro zlepšení, které mohou přispět ke zdokonalení poskytování

sociálních služeb. Poslední oblastí, na kterou se kniha zaměřuje, je oblast sociálně-právní, v níž se stále častěji diskutuje nejen o problematice právního povědomí z obecného hlediska, o záležitostech svéprávnosti a jejího omezení, ale také o vysoce konfliktních rozvodech a rolích sociálních pracovníků z Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD).

Předkládaná publikace cílí na studující v oboru sociální práce, kteří se ve svém studiu setkávají s aktuálními trendy, a to jak při výuce, tak během praxe. Dále je publikace určena i pro studenty příbuzných disciplín, jako jsou sociální pedagogika, speciální pedagogika a další. Věříme, že v naší publikaci naleznou cenné informace, jež jim pomohou stát se sociálními pracovníky (popřípadě jinými odborníky) a reflektovat nové trendy v této oblasti. Zároveň v ní naleznou důležité informace i samotní sociální pracovníci a další experti, kteří se s těmito tématy setkávají a jsou členy multidisciplinárních týmů.

Na tvorbě této publikace se podíleli akademici i praktici z několika pracovišť v České a Slovenské republice. Jelikož se jedná o kolektivní monografii, za obsahovou stránku jednotlivých kapitol odpovídají jejich individuální autoři.

1. Sociální práce ve školách

1.1 Sociální práce ve školském prostředí – aktuální trendy a potřeby

Renata Švestková a Veronika Brtníková

Abstrakt

Tato kapitola se zabývá aktuálními trendy a potřebami sociální práce ve školském prostředí. Vymezuje pozici sociální práce a sociální pedagogiky v kontextu legislativy, popisuje školní sociální práci a sociální pedagogiku jako nástroj pomoci a uvádí sociální práci ve školách v souvislostech školních poradenských služeb. Dále se zaměřuje na spolupráci sociálních pracovníků Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) se školním prostředím a na financování sociální práce ve školách. V závěru text nastiňuje koncept možné budoucí sociální práce ve školách z pohledu autorek a jejich odborného zkoumání dané problematiky.

Klíčová slova

školní sociální pracovník; sociální pedagog; školské poradenské zařízení; školní poradenské pracoviště

Úvod

Sociální práci lze najít v českém školství obvykle ve školských zařízeních. Profese školního sociálního pracovníka v České republice není zatím legislativně ukotvena a lze se s ní setkat spíše výjimečně. Dle Hurychové a Ptáčkové (2022) vychází školská sociální práce stěžejně z vědy o sociální práci. Petrenko (2019) konstatuje, že se dosavadní podpora ze strany školy orientuje převážně na vzdělávací proces. Škola

řeší výchovné problémy ve škole a projevy rizikového chování dítěte v kolektivu, méně již však bere do úvahy vliv rodinného systému dítěte. Není čas ani prostor na motivaci zákonných zástupců ke spolupráci na zlepšování podmínek pro vývoj dítěte.

Aktuální pozice sociální práce a sociální pedagogiky v kontextu legislativy

I přesto, že profese školního sociálního pracovníka má ve světě poměrně dlouhou tradici a je obecně vnímána jako vysoce potřebná, v České republice nemá doposud ve školském systému legislativní ukotvení. Není definována jako samostatná profesní kvalifikace a ani koncepčně zpracována (Havlíková, 2018). Realizace sociální práce jako takové spadá primárně pod Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV), nicméně probíhá spolupráce i s dalšími resorty: např. s Ministerstvem zdravotnictví (MZ) nebo s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) pro sociální práci ve školách a školských zařízeních (Havlíková, 2018; Lauer mann a Baláž, 2013).

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, školního sociálního pracovníka přímo nedefinuje, § 1, odstavec 2 pouze uvádí, že „zákon dále upravuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka, pokud vykonává činnost v sociálních službách nebo podle zvláštních právních předpisů při pomoci v hmotné nouzi, v sociálně-právní ochraně dětí, ve školách a školských zařízeních, u poskytovatelů zdravotních služeb, ve věznicích, v zařízeních pro zajištění cizinců a v azylových zařízeních“. Tento zákon tedy nevylučuje, že by sociální pracovník nemohl pracovat ve škole, ale již nepopisuje jeho pozici a kompetence (Hurychová et al., 2017; Lauer mann a Baláž, 2013).

O školství se pak zákon zmiňuje ještě ve dvou paragrafech, z nichž je patrné, že zákon stanovuje působení sociálního pracovníka ve školství pouze tehdy, pokud se jedná o děti v ústavní výchově nebo jiných typech školních zařízení. Jedná se o § 48 Domovy pro osoby se zdravotním postižením a § 58 Domovy na půl cesty. Náplní práce sociálního pracovníka je vykonávat sociální šetření; zabezpečovat sociální agendu včetně řešení sociálněprávních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálněprávní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odbornou činnost v zařízeních poskytujících služby sociální prevence a depistážní činnost; poskytovat krizovou pomoc, sociální poradenství a sociální rehabilitaci; zjišťovat potřeby obyvatel obce a kraje a koordinovat poskytování sociálních služeb (§ 109, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

Ve věcném záměru zákona o sociálních pracovnících a profesní komoře, tzv. profesního zákona, je uvedeno, že sociální práce je:

„[O]dborná pomáhající profese/činnost, jež je postavena na klíčových principech lidských práv a sociální spravedlnosti. Sociální práce využívá různé metody a techniky sociální práce, teorie lidského chování a sociálních organizací. Sociální pracovník je kvalifikovaný pomáhající odborník/profesionál, který svou činností uskutečňuje smysl a účel sociální práce. Klienty sociální práce jsou jedinec, rodina, skupina, komunita, jejichž lidská důstojnost je ohrožena obtížnou životní situací a problémy v interakcích se subjekty v sociálním prostředí...“ (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014).

Otázkou však je, jak bude tento dlouho připravovaný zákon či další příslušné vyhlášky a nařízení specifikovat školní sociální práci.

Pozici sociálního pracovníka v rámci resortu školství upravuje vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Ta vymezuje standardní činnosti sociálního pracovníka ve školských poradenských zařízeních (pedagogicko-psychologické poradny, speciálněpedagogická centra), speciálních školách, školských zařízeních pro výkon ochranné nebo ústavní výchovy (výchovné ústavy, diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou) a ve střediscích výchovné péče (Havlíková, 2018; Syřistě, 2008).

Ve školách není výkon funkce sociálního pedagoga legislativně ukotven. Dle zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, § 2 je „pedagogickým pracovníkem [...] ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálněpedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu. [...] Pedagogickým pracovníkem je též zaměstnanec, který vykonává přímou pedagogickou činnost v zařízeních sociálních služeb“. Sociálního pedagoga dále zmiňuje § 22 (Společná ustanovení k odborné kvalifikaci), jenž uvádí, že „studium pedagogiky se rozumí vzdělání získané studiem ve vzdělávacím programu akreditovaném pro další vzdělávání pedagogických pracovníků uskutečňovaném vysokou školou v programu celoživotního vzdělávání nebo zařízením pro další vzdělávání pedagogických pracovníků – pro vychovatele, pedagoga volného času a asistenta pedagoga je to studium s obsahovým zaměřením na pedagogiku a psychologii nebo na sociální pedagogiku“.

Sociálního pedagoga neuvádí ani vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve svém aktuálním znění, která specifikuje poradenské profese jako školního psychologa, speciálního pedagoga, školního metodika prevence a výchovného poradce. Taktéž se neobjevuje ani ve vyhlášce č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, podle níž podpora sociálním pedagogem nefunguje ani jako personální podpůrné opatření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Aktuálně sociálního pracovníka ve školách asi nejčastěji zastupuje speciální pedagog

nebo sociální pedagog (Průcha, 2017; Čech, 2002). Mezi oběma zmíněnými pozicemi a sociálním pracovníkem je však dle Hurychové a Ptáčkové (2022) podstatný rozdíl, a to především v pojmenování pedagoga.

Mezi nestátní neziskové organizace, které se zasazují o legislativní ukotvení školního sociálního pracovníka a sociálního pedagoga, patří například Asociace školní sociální práce v ČR, z. s., Asociace vzdělavatelů v sociální práci, z. s., Asociace sociálních pedagogů, z. s., a Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice, z. s. Ve věci ukotvení sociálního pedagoga mezi pedagogické pracovníky připomínkovali návrh zákona, kterým se mění zákon č. 563/2004 Sb., kupříkladu Kancelář veřejného ochránce práv, Česká biskupská konference, Svaz měst a obcí České republiky, Česká konference rektorů, ministr pro legislativu a předseda Legislativní rady vlády, Ministerstvo pro místní rozvoj nebo MPSV. Dle některých argumentů MŠMT se s legislativním ukotvením a zařazením mezi pedagogické pracovníky v současné době nepočítá z důvodů nedostatku praktických zkušeností s pozicí sociálního pedagoga a jejího doposud nízkého využívání. Asociace sociálních pedagogů, z. s., uvádí, že v současné době vykonává pozici sociálního pedagoga asi 130 pracovníků (Daněk a Šmída, 2023). Z výzkumu Brtníkové (2023) zaměřeného na školní sociální pracovníky vyplynulo, že pomoc při řešení sociálních problémů poskytuje nejprve pracovník školního poradenského pracoviště, tj. výchovný poradce a případně metodik prevence. Dále se její respondenti obracejí na Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), pedagogicko-psychologické poradny, speciálněpedagogická centra či střediska výchovné péče. Některé školy již mají svého sociálního pracovníka. Pokud jím nedisponují, uvádějí, že by jeho pomoc ocenili.

Školní sociální práce a sociální pedagogika jako nástroje pomoci

Mezinárodní federace sociálních pracovníků (International Federation of Social Workers) (2014) definuje sociální práci jako vědní disciplínu, která se opírá o teorie sociální práce, společenských a humanitních věd a o vlastní znalosti z praxe. Přispívá k sociální změně a rozvoji, sociální soudržnosti a zplnomocňování lidí v kontextu sociální spravedlnosti, lidských práv, společenské zodpovědnosti a respektu k rozmanitosti. Podporuje lidi a jejich okolí při řešení těžkých životních situací či výzev a napomáhá k udržení jejich životní pohody.

Sociální pedagogiku můžeme charakterizovat jako společenskou vědu zabývající se o typy sociálního prostředí v souvislosti s výchovou a jako obor zabývající se interakcemi prostředí a výchovou. Zaměřuje se na výchovu ve volném čase, výchovu

ke zdraví, na péči a pomoc lidem při zvládání životních obtíží a dopadů negativních sociálních procesů nebo na prevenci sociálního vyloučení. K těmto účelům využívá sociální poradenství a různé postupy kompenzace dopadů negativních sociálních skutečností (Knotová et al., 2014; Procházka, 2012). V její pozornosti je tedy prostředí školní, které je nejčastěji sledováno z hlediska institucionalizovaného a cílevědomého výchovně-vzdělávacího působení. Toto prostředí je součástí lokálního prostředí, které je školou ovlivňováno a zároveň ono samo na ni výrazně působí (Knotová et al., 2014; Kraus, 2014; Procházka, 2012).

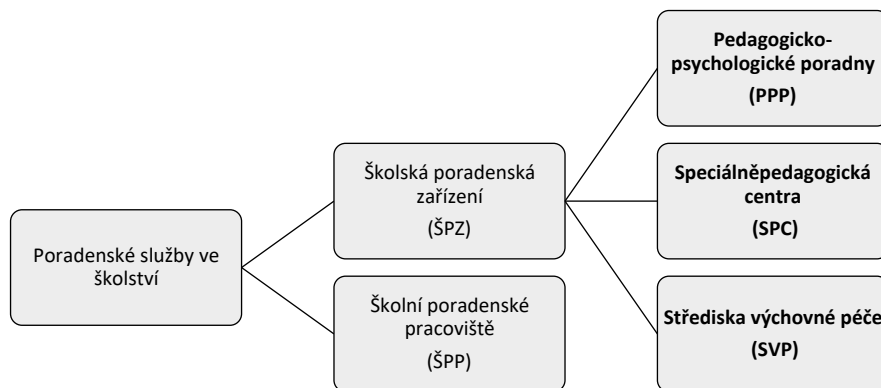
Obě vědní disciplíny si kladou za úkol shodně pomáhat při řešení sociálních vlivů na jedince. Ve školním prostředí se učitelé i další pedagogičtí pracovníci stále častěji setkávají u dětí s různými adaptačními, výkonovými, mezilidskými, psychologickými, sociálními nebo zdravotními riziky (Gulová, 2011). Tato rizika v dnešní době nedopadají pouze na žáky z tzv. sociálně slabých rodin, ale dotýkají se i dětí ze středních vrstev, které se potýkají s psychickými nebo vzdělávacími problémy (Vazquez-Fernandez a Barrara-Algarin, 2017). Vzhledem k současným tendencím nárůstu počtů problémových žáků zdůrazňují Tokárová a Matulayová (2008) nutnost psychosociálního působení kvalifikovaného odborníka, a to právě školního sociálního pracovníka, jenž může samostatně pracovat v oblasti výchovy a využívat preventivní i ozdravná opatření.

Také Závodná (2015) konstatuje, že právě školní sociální pracovník díky svým odborným kompetencím dokáže všechna výše zmíněná rizika zmírňovat, nebo v ideálním případě zcela odstraňovat. Podle Krause a Hoferkové (2016) se jedná o odborníka na sociální prostředí, který může ve škole aplikovat své naučené metody, formy a techniky sociální práce, a zasáhnout tak v oblastech otevřené komunikace, nácviku asertivity a budování vrstevnické kultury, případně poskytnout odborné poradenství nebo sociální terapii. Dle nejnovější zahraniční literatury se role školních sociálních pracovníků jeví jako nezastupitelná, přičemž se jejich pole působnosti v oblasti školní sociální práce stále rozšiřuje (Scott et al., 2021; Finigan-Carr a Shaia, 2018). Mezi sociální prací a sociální pedagogikou tudíž spatřujeme velmi úzký a specifický vztah. Daněk a Šmída (2023) jsou v této souvislosti přesvědčeni, že sociální pedagogika a sociální práce by spolu měly spolupracovat a vzájemně se podporovat.

Sociální práce ve školách v kontextu školních poradenských služeb

Škola jako instituce zastává primárně vzdělávací a výchovnou funkci. Při současném nárůstu problémových jevů u dětí a mládeže musí být školní prostředí připraveno

tyto situace řešit (Hurychová et al., 2017). Poradenské služby (viz obr. 1) proto obstarávají v tomto ohledu školská poradenská zařízení a školní poradenská pracoviště (ŠPP). Ta je poskytují dětem, žákům, studentům, zákonným zástupcům, školám a školským zařízením.

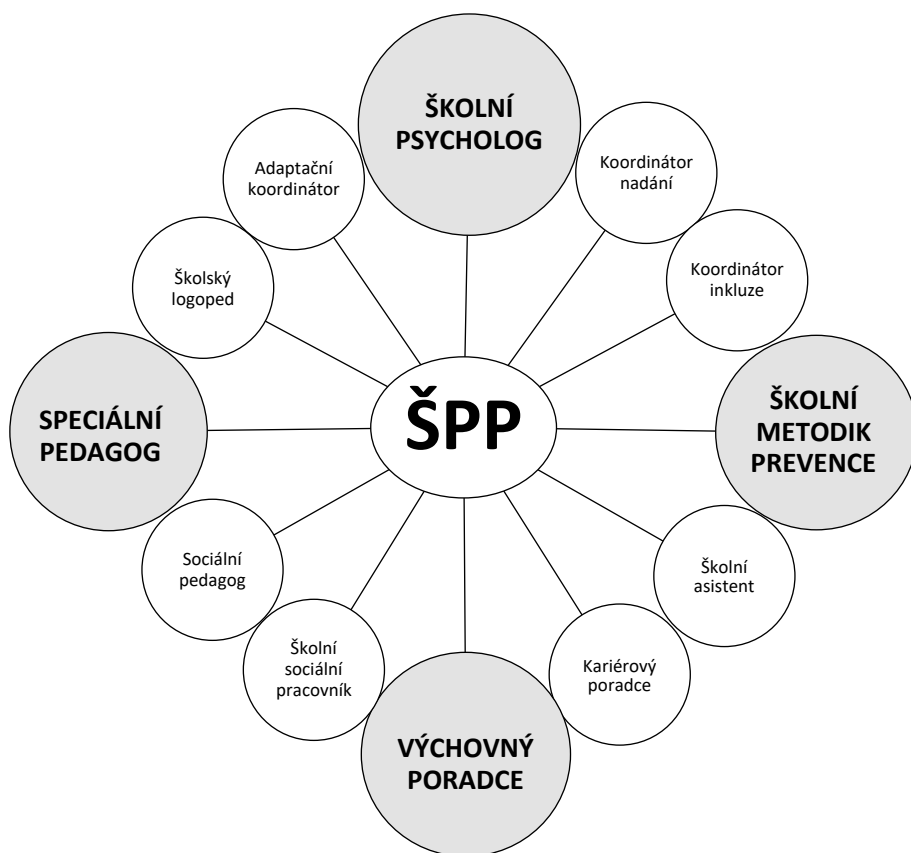

Obr. 1 *Poradenské služby ve školství¹*

ŠPP spadá do oblasti poradenských služeb ve škole (viz obr. 2). Ředitel základní, střední nebo vyšší odborné školy zabezpečuje nabízení poradenských služeb ve škole skrze ŠPP, v němž působí zpravidla výchovný poradce a školní metodik prevence, kteří spolupracují zejména s třídními učiteli, učiteli výchov, případně s dalšími pedagogickými pracovníky školy. Tito pedagogičtí pracovníci se podílejí na zajišťování podpůrných opatření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, poskytují součinnost školským poradenským zařízením a spolupracují s orgány veřejné moci za účelem ochrany práv žáků. Poradenské služby ve škole občas zajišťují i školní psycholog nebo školní speciální pedagog.

Dle vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, § 7, škola zpracovává a uskutečňuje program poradenských služeb ve škole, který zahrnuje popis a vymezení rozsahu činností pedagogických pracovníků, preventivní program školy či strategii předcházení školní neúspěšnosti a všem projevům rizikového chování.

¹ Tučně jsou vyznačeny organizace, v nichž najdeme pozici sociálního pracovníka.

Obr. 2 Školní poradenské pracoviště²

Mezi standardní poradenské činnosti výchovného poradce patří kariérové poradenství, včetně šetření k volbě povolání, spolupráce s informačními poradenskými středisky Úřadu práce ČR nebo kooperace se ŠPP a Středisky výchovné péče (SVP) při realizaci poradenských služeb přesahujících kompetence školy, jako je například zajišťování podmínek pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Výchovný poradce je rovněž nápomocen pedagogickým pracovníkům školy kupříkladu v oblasti pedagogické diagnostiky a intervence pedagogickým pracovníkům školy, případně v záležitostech kariérového rozhodování žáků, integrace, individuálních vzdělávacích plánů, práce s nadanými žáky apod. V neposlední řadě poskytuje žákům a jejich zákonným zástupcům informace o činnosti školy, respektive škol-

² Tučně jsou vyznačeny pozice, které vycházejí z vyhlášky č. 72/2005 Sb.

ských a dalších poradenských zařízení v regionu, o jejich zaměření či kompetencích i o možnostech využívání jejich služeb (vyhláška č. 72/2005 Sb.).

Dalším členem ŠPP je školní metodik prevence, který má na starosti primárně koordinaci tvorby, kontrolu, evaluaci a participaci při realizaci minimálního preventivního programu školy. Koordinuje a realizuje aktivity školy zaměřené nejen na prevenci rizikového chování žáků. Vyhledává žáky s rizikem či projevy rizikového chování, ale také nastavuje vhodnou podporu k odstranění případného rizikového chování v dané škole. Klíčovými jsou v tomto ohledu jeho spolupráce s třídními učiteli či individuální a skupinová práce se žáky a studenty, kteří trpí obtížemi v adaptaci, sociálně-vztahovými problémy, rizikovým chováním a vším, co negativně ovlivňuje jejich vzdělávání. Metodik prevence také dohlíží na vzdělávání pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence rizikového chování. Do jeho kompetence patří rovněž koordinace přípravy a realizace aktivit zaměřených na zapojování multikulturních prvků do vzdělávacího procesu a na integraci žáků-cizinců (vyhláška č. 72/2005 Sb.).

Mezi standardní činnosti školního psychologa patří podíl na vytváření programu poskytování pedagogicko-psychologických poradenských služeb ve škole, včetně programu primární prevence. Jednak komunikuje s vedením školy, pedagogy, žáky a zákonnými zástupci, jednak provádí diagnostiku a depistáž (např. sociálního klimatu ve třídě, nadaných dětí apod.). Do jeho kompetence patří také péče o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří získávají podpůrná opatření prvního až pátého stupně. Dále se věnuje individuální případové práci se žáky v osobních problémech, poskytuje krizovou intervenci a pomáhá se všemi aktivitami, jež realizuje výchovný poradce a školní metodik prevence (vyhláška č. 72/2005 Sb.).

Školní speciální pedagog provádí diagnostiku speciálních vzdělávacích potřeb žáka, o němž zejména shromažďuje údaje, včetně osobní a rodinné anamnézy. Dále se věnuje speciálněpedagogické diagnostice, především při vzdělávacích a výchovných problémech žáků, pro účely navazující intervence ve školním prostředí. Zabývá se též speciálněpedagogickou diagnostikou předpokladů pro čtení, psaní a počítání nebo předpokladů rozvoje gramotnosti; získané údaje následně analyzuje a vyhodnocuje. Dále participuje na vytvoření individuálních vzdělávacích plánů u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami nebo na plánu pedagogické podpory u žáků s rizikem vzniku speciálních vzdělávacích potřeb. Spolupracuje přitom s třídním učitelem, učitelem odborného předmětu, s vedením školy, se zákonnými zástupci žáka, se žákem a s ostatními partnery podpůrného týmu uvnitř i vně školy. Nadto se podílí i na úpravě školního prostředí, zajištění speciálních pomůcek a didaktických materiálů (vyhláška č. 72/2005 Sb.).

Všichni výše uvedení pracovníci školského poradenského zařízení komunikují veškeré své aktivity se zákonnými zástupci žáka či studenta, případně pořádají osvětové přednášky a besedy pro širší veřejnost či užší komunitu. ŠPP spolupracuje jak s orgány státní správy a samosprávy, tak se školními poradenskými zařízeními. Kooperuje tak nejen s pedagogicko-psychologickými poradnami (PPP) a SVP, ale i s poskytovateli sociálních služeb, se zdravotnickými zařízeními, s Policií ČR, s OSPOD, s nestátními organizacemi působícími v oblasti prevence, s centry krizové intervence a dalšími zařízeními, s dalšími typy institucí nebo i s jednotlivými odborníky. Nejen v rámci této spolupráce by poté mohla pomoci účast specialisty v pozici sociálního pracovníka nebo sociálního pedagoga. Podíváme-li se na možnou náplň práce sociálního pracovníka ve škole a na náplň práce sociálního pedagoga (viz tab. 1), jasně vidíme, že řada aktivit spadajících do nynější působnosti výchovného poradce a školního metodika prevence se prolíná s možnými kompetencemi sociálního pracovníka nebo sociálního pedagoga.

Tab. 1 Obsah činností sociálního pracovníka a sociálního pedagoga ve škole

Školní sociální pracovník	Sociální pedagog
Systémová detekce ohrožení dítěte.	Analyticko-diagnostická a depistážní činnost prostředí a klimatu školy, školní třídy a výchovné skupiny, vyhledávání dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí.
Systematický monitoring přítomnosti dětí ve škole a okamžité řešení záškoláctví nerepresivním přístupem.	Realizace výchovných a preventivních aktivit vedoucích ke zvyšování úrovně sociálních dovedností žáků, k prevenci soc. vyloučení aj.
Podpora v prostředí rodiny a kontaktování rodin ohrožených dětí.	Podpůrná, intervenční a ochranná činnost v kontextu obtížných životních situací žáků a jejich rodin.
Podpora vzdělávání žáků z rodin, kde nefunguje domácí podpora.	Vzdělávací a osvětová činnost, programy a projekty zaměřené na žáky, učitele, rodinu nebo komunitu. Reedukační činnost.
Poskytování základního poradenství a základních intervencí souvisejících se sociální problematikou či adaptací dětí a jejich rodin na společenské normy.	Sociální a pedagogické poradenství a mediační činnost, řešení konfliktů mezi aktéry na půdě škol a školských zařízení.
Budování aktivní spolupráce zejména se službami sociální prevence a sociální péče i orgány sociálně-právní ochrany dětí.	Spolupráce s obcemi a odbornými službami při plánování i realizaci programů primární a sekundární prevence. Spolupráce s aktéry terciární prevence.

Zdroj: Upraveno dle Petrenka (2020); Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice (2020)